

Ik geloof dan ook dat deze eerste proeve van de herdenkingsliteratuur een boek is, dat we met erkentelijkheid mogen begroeten. Juist omdat het zoo populair is geschreven, zooveel belangrijke bijzonderheden vertelt, en met zooveel — soms geheel onbekende — illustraties is verlicht, is het voor den brederen kring der onzen zeer geschikt: leesstof óók voor de eenvoudigen.

Uiteraard is er hier en daar aanleiding tot een kritische opmerking. Bewerking van historisch materiaal doet gemakkelijk leemten ontstaan, gelijk Dr Rullmann, kenner bij uitstek van de geschiedenis der Afscheiding, heeft aangetoond toen hij, direct na de verschijning, het boek besprak.

Bij mij rees de vraag, of de poging van Dr van der Does om de beteekenis van Ds Molenaar voor de Afscheiding te releveeren, inderdaad gerechtvaardigd is. Het komt mij voor, dat meer dan voor de Afscheiding en haar ontwikkeling het optreden van Ds Molenaar voor de Ned. Herv. Kerk zelf beteekenis heeft gehad. De Afscheiding als zodanig is langs hem heengegaan, juist omdat hij niet de consequentie trok, die in de reactie noodwendig lag besloten. Het beslissende, de Afscheiding zelf, met opoffering van ambt en positie, zooals bij De Cock, Scholte, Gezelle Meerburg en de hunnen het einde is geweest, ontbreekt en daarom lijkt mij de geste van Ds Molenaar niet meer dan een heenwijzen naar de richting, die de anderen zijn gegaan. Daarom ook vind ik de figuur van De Cock tegenover die van Ds Molenaar niet sterk genoeg geaccentueerd.

Een tweede vraag die ik mij stelde was, of Dr van der Does het ongunstige van den toestand der Ned. Herv. Kerk in de dagen der Scheiding niet onderschat (c.f. pag. 141, 168, 344 e.d.). Heel anders althans luidt het oordeel van wijlen Prof. Dr H. Bouwman in zijn boekje over „De afscheiding te Utrum”, waar hij (p. 5) schrijft: „Het was in de dagen van de Afscheiding een donkere tijd voor de kerk des Heeren. Het godsdienstig kerkelijk leven scheen der versterving nabij. Men was afgevallen van het geloof. De beginselen der rede verdronken al meer het geloof in de openbaring Gods... flauwheid en lauwerheid was algemeen... De verlichting en de vrijzinnigheid brachten mee, dat men den godsdienst eerde, maar dan gezuiverd. Men was niet zoo nauw, zoo bekrompen meer als de oude Gereformeerden. Verdraagzaamheid en inschikkelijkheid was de leus. De geest van geven en nemen domineerde op theologisch gebied. De scherpe punten van de Belijdenis wilde men zoo veel mogelijk gladlijpen, de zwakheden met stilzwijgen bedekken”.

Ook geloof ik niet, dat Dr van der Does voldoende heeft bewezen, dat de kring der Afscheiden niet met name die der heel eenvoudigen en geringen is geweest. Voor mijn gevoel zijn juist de wording en het eerste verloop der scheiding, met hun evidente krenking van staatsrecht en kerkrecht daaruit te verklaren, dat de betrokkenen vrijwel zonder uitzondering behoorden tot de onaanzienlijken, die in den tijd van het wordende liberalisme niet meetelden. En ook dunkt mij dat de verdeeldheid, die al dadelijk zich onder de afscheiden openbaarde, haar voornaamste oorzaak vond in het feit, dat een intellectueel bevoegde leiding ontbrak.

En dan is het m.i. ook een leemte, dat de Schrijver, als hij op blz. 330 (en ook al te voren) vertelt, dat Elise Schiotling, alias Mevrouw Elise van Calcar, door het afleggen van de belijdenis des geloofs zich bij de groep der Afscheiden voegde, niet vermeldt, hoe zij later niet slechts aan de broederen den rug heeft toegekeerd, maar hen in haar romans onder zeer doorzichtige bewoordingen en personificaties grievend heeft beschimpt. De heer C. Mulder heeft dat in zijn boekje „Mevr. E. van Calcar-Schiotling”, in een bespreking van romans als „Kinderen der Eeuw”, „De dertiende” e.d. met de stukken bewezen.

Het zijn slechts enkele opmerkingen, die ik maakte als belangstellend lezer van het boek. Er tegenover staat het zeer vele dat men met ingenuïteit en levendige interesse leest. Want dat blijft de eindindruk: een boek dat boeit, omdat het een verleden dat ons trekt, dat ons eigen verleden is, op levendige manier ons voor oogen stelt. En daarin is het een geslaagd boek.

De uitgave met haar mooie letter, haar bijzonder verzorgde reproducties, haar vele facsimilés en portretten is voortreffelijk, die van een herdenkings-geschrift in voornamen stijl, waarmee we den uitgever gaarne complimenteeren.

C. T.

UIT DE HISTORIE

Uit de oude doos.

1.

Ofschoon Gispén zijn Vriend te Jeruzalem voorgoed van het lijstje zijner vaste correspondenten had geschrapt, hield hij het toch geen jaar uit om niet meer in „De Bazuin” te schrijven. Reeds in November 1900 opende hij daar opnieuw een

publieke correspondentie, nu aan een jeugdiggen ambtgenoot op het platteland.

Op zijn eigenaardige, van fijn vernuft tintelende wijze gaf hij zijn jeugdigen collega praktische wenken, die verdienden ernstig ter harte te worden genomen.

Bij voorkeur deelde hij dan iets mede uit de oude doos. Onmiskenbaar is hier dan ook de trek van den ouden man om terug te keeren tot zijn jeugd.

Zoo schreef hij in „De Bazuin” van 28 November 1900, naar aanleiding van de rede van Professor Geesink over „De Ethiek in de Gereformeerde Theologie”:

„Gij kunt mij gelooven, dat ik zulke woorden gaarne hoor of lees. Dikwerf komt dan de gedachte in mij op: och, dat ik nog jong ware, en dan de gelegenheid had om te studeeren en het vermogen om te kunnen studeeren. Aan den wil er toe heeft het mij nooit ontbroken; doch het volbrengen?... ”

„Gij, jongeren, leeft nu een wetenschappelijk leven en gij meent het goed. Ook kunt gij gelooven, dat ik met belangstelling den gang der dingen volg. Ik zie, dat nu alles gaat langs lijnen van wetenschappelijkheid, en tevens zie ik de oude historie, die altijd nieuw blijft, dat de geleerden het niet met elkander eens zijn.

„Toen ik begon te prediken, wist ik alleen, dat er benevens stellige en wederleggende ook praktische godgeleerdheid bestond. Wij predikten, in die dagen, kunsteloos, maar poogden ernstig Schriftuurlijk te zijn, en wat we zeiden, met aanhalingen uit Gods Woord te bewijzen; terwijl we bedoelden, getuigen der waarheid te zijn tegenover de leeringen der liberalen, en middelen te wezen, in de hand Gods, tot bekeering van menschen, en veel zielen te winnen voor Jezus, en zoo te arbeiden tot verheerlijking des Heeren.

„Er waren er toen reeds die, vanwege de prediking: bekeert u en geloof het Evangelie, ons scholden voor „fijne Remonstranten”, die een algemeene verzoening, onder bedekte termen, leerden, en de onmacht des menschen ten goede loochenden.

„Wij predikten, dat de zaligheid, inclusief het geloof, Gods gave is, maar ook dat een schrikkelijk oordeel wacht al dengenen, die onder het Evangelie leven en op zoo groot een zaligheid geen acht geven, die zich niet laten leiden en het hart verharden. En we waren te weinig geschoold om van de Schrift een mooi, sluitend, logisch geheel te maken, waarvan de denkende geest kon zeggen: ziet, het is zeer goed. We meenden, dat God de Heere dit alleen kon zeggen van Zijne eigen werken.

„Ons geheele leven was toen zeer onsystematisch, maar het was leven. Het ging ons, in het geestelijke, gelijk Jezus zegt vooral met het oog op het natuurlijk leven: „Het leven is meer dan het voedsel”, en we hoorden wel eens het woord des wijzen Konings aanhalen: „een levende hond is beter dan een doode leeuw”.

„Zeker is intusschen, dat er in die dagen veel bij intuïtie, ingeving, of, zooals ik het in later jaren wel eens heb hooren uitdrukken, door een gelukigen inval gezegd en gedaan werd. Wie zou toen met een geschreven preek op den preekstoel hebben durven komen, en die aan de gemeente voorlezen, van tijd tot tijd met de armen zwaaiend, en hand of vinger naar boven stekend, om aan te wijzen, dat daar de hemel is en de hemelsche dingen zijn? Is het wonder, dat toen door den prediker wel eens gezegd werd: „laat ons, na dit uitstapje nu tot den tekst terugkeeren?”

„Maar dit mag nooit ontken, dat de gemeenten toen in levenstoon en in openbaring, over het algemeen, meer van de wereld onderscheiden waren, dan in het volgende tijdperk. Dit is trouwens de les van geheel de geschiedenis. En ook valt het niet tegen te spreken, dat meer dan één nog een tamelijk goed zwemmer is geworden, zonder badmeester. Men werd in het water geworpen en moest zich zien te redden, en zoo het zwemmen leeren. Zonder beeldd spraak gezegd, we moesten preeken, en zoo, al preekende, preeken leeren. Thuis mochten we preeken en schetsen maken, zooveel we wilden en konden, maar voor de gemeente moesten we spreken en niet lezen. Dat ging niet zonder angst en vele benauwdheden en, ik mag dit toch ook wel zeggen, niet zonder gebed, en in het gevoel van diepe afhankelijkheid van God, die den mensch tong en mond geformeerd heeft. En als ik u dan zeg, dat ik zelf, in de eerste jaren mijner bediening, dikwijls zes malen in éne week prediken moest, in allerlei gebouwtjes, waar somtijds niet eens gelegenheid was om een schets neer te leggen en het, zelfs voor jonge oogen, moeilijk viel om bij het schijnsel van een onderwetsche vetkaars zijn eigen schrift te lezen, dan begrijpt gij, dat er toen betrekkelijk weinig aan theorie gedaan werd, en aan feiten groter waarde gehecht werd dan aan begrippen.”

Bij de eeuwswisseling (25 Januari 1901) heeft hij het over de schoone taak, die voor de jongeren is weggelegd, om het beginsel van gewetensvrijheid als het kostelijkste goed, uit de worsteling van vroegere tijden ons toegekomen, te bewaren en zoo noodig te verdedigen:

„Voor u, jongeren, is het zeker een lust om thans te leven. Uwe oudere tijdgenooten zitten te

veel aan het verledene vast, om te juichen van goeder harte. Zij zijn te vol van het verleden, en leven te veel met de dooden, die zij als levenden gekend hebben, om met een blijmoedig hart de toekomst, voor dit leven, tegemoet te gaan.”

„Ook in het kerkelijke leven zullen de Gereformeerde beginselen eischen stellen, die in de gemeente soms voor nieuwigheden worden aangezien. Wilt gij nu de toepassing van die beginselen bevorderen, dan zult ge dit met beleid en voorzichtigheid moeten doen, geduld oefenen en voortgaan met zachtmoedige onderwijzing. Het scheepke tegen een rots te laten loopen is geen kunst; maar wel is het kunst om het, door de branding heen, in behouden haven te brengen. Ik wensch u hierbij de noodige wijsheid toe, en dat gij, zooveel mogelijk en goed is, bewaard moogt blijven voor logische consequentie.

„Neem het daarbij uwe oudere collega's niet kwalijk, als zij somtijds meer tegen- dan medewerken, of langzamerhand zich terugtrekken, opdat gij naar voren zoudt komen. Een mensch is, in vele opzichten, een slaaf van de gewoonte.

„In hoofdzaak zal het met u ook wel zoo gaan. Maar dit staat vast: onze God zorgt voor het evenwicht, alle eeuwen door. Wat geweest is, is nu, en wat wezen zal, is alreede geweest en God zoekt het weggedrevene.”

RULLMANN.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Psychische Hygiëne.

III. (Slot.)

Als medewerkers op het gebied der Geestelijke Hygiëne verwachten we dus in de allereerste plaats onze Gereformeerde predikanten, medici, juristen en leeraars, onze onderwijzers en paedagogen, onze vakvereniging-leiders, de sociale werkers en politici — en daarnaast vragen we de hulp van onze Christelijke verenigingen en andere colleges op al deze terreinen, als kerkeraden en diaconieën, de verenigingen voor laten wij zeggen hulp aan alle soorten van onvolwaardigen: zwakzinnigen, krankzinnigen, blinden, doofstommen, gebrekkigen, toevallijders, verwaarloosde en achterlijke kinderen, alcoholisten en landloopers, gevangenen en gevallen, — maar ook alles, wat er zich organiseert tot bevordering van de ontwikkeling van het normale individu vindt hier een aanknooppingspunt voor haar streven, opdat het gezonde gezond moge blijven en aan het zieke tijdig de steun worde verleend, waaraan het behoefte heeft.

Plaats behoort er dus tevens ingeruimd te worden voor alle Christelijke organisaties op het gebied van het onderwijs, hetzij dit van meer theoretischen of wel praktischen aard is, — voor die verenigingen, welke de sociale gerechtigheid trachten te bevorderen of voorlichting wenschen te geven bij beroepskeuze of anderszins.

Ook wijkverpleging en ziekenverpleging en bevordering van betere inzichten op het gebied van gezond leven in huis of op school en fabriek behooren ingeschakeld in de groote keten van factoren, die als een aaneenschluitend geheel de Geestelijke Volksgezondheid voorstaan.

Nu is 't practisch van belang, dat er ten aanzien van de Mental Hygiëne een meer theoretische zijde en een meer zakelijke kant zijn op te merken. Vooral op het terrein van de leidende beginselen is het van veel beteekenis, dat er een nauwe samenwerking kome tusschen de werkers op de verschillende door ons genoemde gebieden. Bestudeering en bespreking van allerlei verschijnselen en toestanden in de maatschappij en de daartegen aangeprezen voorzorgsmaatregelen behooren te geschieden, zoowel van medische en juridische, als wel van sociale, politieke en theologische zijde. We noemen bijv. slechts de vraagstukken, die zich concentreeren om het huwelijk en de zedelijkheid, — de door velen aangeraden bestrijding der immoraliteit en hare gevolgen door het Nieuw-Malthusianisme, — de wijze van voorlichting op sexueel gebied, — het huwelijk in kameraadschap of vergemakkelijking van de echtscheidings-procedure. Hoe staan we t.o.v. de eugenese en in verband daarmee de sterilisatie en castratie van psychopathen, imbecillen of andere personen met zedelijke afwijkingen? De verantwoordelijkheid van psychopathen e.a. voor hun daden?

We gevoelen daarbij dadelijk, dat we ons in dit alles alleen mogen laten leiden door de door ons allen beleden Gereformeerde beginselen, — dat hier samenwerking met niet-Geref. belijders ons in de practijk, zoowel als in het principiële op dwaalwegen moet voeren. Wenschelijk zou het daarom zijn, dat in één leidend orgaan zoo velerlei van dergelijke in het geding zijnde vraagpunten van uit onzen gezichtshoek werden bekeken, waar-toe de medewerking van paedagogen, psychiaters, psychologen, theologen en sociologen noodzakelijk zal zijn.

Behooren hier de grenzen scherp te worden getrokken, in vele, meer gewone, praktische zaken